

Щодо того, що з'явилося нове у ДСТУ 2732:2023:

- було оновлено терміни та визначення основних понять, що використовуються у діловодстві та архівній справі;
- додано нові терміни, які відповідають сучасним вимогам діловодства та архівної справи;
- удосконалено структуру та зміст стандарту.

Отже, ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» — значний поступ в оновленні і стандартизації діловодної й архівної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2024-03-01]. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=103322 (дата звернення: 03.04.2024).

2. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. URL: <https://www.facebook.com/undiasd/posts/pfbid02a71cSNZ6ymfbKfiJbYPAJgPeWejwuGgVrLAuZUH7t78EESEK2fouiQrj2inaPBLhl> (дата звернення: 01.04.2024).

ЯСАКОВА Наталія

д-р філол. наук, доцент, Київ

МОВЧАННЯ КОЛОНІЗОВАНИХ В УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКАХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Словник — це особлива лінгвістична праця, яка має беззаперечний авторитет для всіх носіїв мови. Появу словника вважають свідченням високого розвитку мови та обов'язковим елементом її наукового осягнення. Як слушно зауважив Г. Джексон, словник є частиною культурної тканини суспільства, останнім арбітром у мовних суперечках [5, с. 16]. Подана у словнику інформація втілює сукупність усіх тих сенсів, виразником яких стали лексичні одиниці мови, тож «лексикограф повинен брати до

уваги не тільки всю структуру мови, про яку йдеться, а й культуру відповідної мовної спільноти в усіх її аспектах» [6, с. 15]. Словник не тільки фіксує культуру носіїв мови, а й сам стає її непересічним явищем, інструментом поширення, примноження і лінгвістичного вивчення. Кодифікуючи втілені в назвах елементи національної пам'яті, словник стає її репрезентантом і важливим складником, оскільки реєстрові слова, їхні інтерпретації та оцінки демонструють життя носіїв мови в певний період.

Для колонізованих народів створення тлумачного словника, який би вповні та без викривлень репрезентував їхню культуру та історичну пам'ять, виявляється нереальним завданням, адже імперія позбавляє колонізованих власного голосу, поширюючи у різний спосіб зручну для себе картину світу. Нині в українських дослідженнях з історії, політології, культурології та літературознавства ефективно використовують постколоніальний підхід, який ґрунтується на визнанні того, що в СРСР діяли механізми колонізації, поневолення й домінування. Українська лінгвістика вдається до потрактування мовних фактів з позицій постколоніальної теорії значно рідше, передусім звертаючи увагу на русифікацію. Наслідки тривалого колоніального поневолення можемо спостерігати на різних мовних рівнях, у науковому і освітньому лінгвістичних дискурсах, лексикографічній практиці.

У реєстрах українських словників радянського періоду відсутні одиниці, які демонструють антиколоніальну боротьбу українців, державотворчі процеси в Україні на початку ХХ століття, репресії, різноманітні аспекти життя українців за межами СРСР тощо. Наприклад, у Словнику української мови в 11 томах (СУМ) немає лексем *антибільшовицький*, *бандерівець*, *державник*, *самостійник*, *оунівець*, *упівець*, *енкаведист*, *боївка*, *спецпоселення* тощо. У цій, безумовно, вартісній лексикографічній праці колоніальна оптика виявляється не лише у реєстровій частині, а й у ремарках, ілюстративному матеріалі, тлумаченнях [4, с. 147–177]. Поряд із ідеологічно заангажованою інтерпретацією наявних лексем бачимо своєрідний вияв замовчування, яке й досі належно не потрактоване лінгвістами і не подолане в сучасних лексикографічних працях.

Частина з названих слів уже з'явилися в найновіших словниках, а з-поміж слабких сторін СУМу деякі мовознавці відзначають некоректні тлумачення, що не відбивають український контекст уживання слова. Зокрема, О. Тараненко вказує, що словник інколи так тлумачить лексеми, ніби подає переклад російських слів українською мовою. Наприклад, у статті до слова «стрілець» є інформація про стрільців Московської держави, про латиських стрільців, але немає про українських січових стрільців. Науковець пояснює такі випадки відсутності або недостатності українського контексту орієнтуванням на словники російської мови [3, с. 8].

Чимало мовознавців не зважають на неповноту інформації, що її репрезентує словник. Наприклад, М. Паночко згадує вади СУМу, пов'язані з ідеологічними чинниками та курсом на «зближення мов», проте твердить, що лексична база словника всебічно відбивала лексико-фразеологічний склад української літератури, зміни в лексико-семантичній системі [2, с. 25]. Узагальнюючи здобутки української лексикографії 70-х років ХХ ст., дослідник робить висновки, що попри русифікацію словники цього періоду стали «знаряддям піднесення культурно-освітнього рівня нації», «важливою ланкою у формуванні національної свідомості та збереженні історичної пам'яті українців» [2, с. 25].

Те, що джерельна база праці «була обмежена уподобаннями компартійних ідеологів на кшталт горезвісного Маланчука» [1, с. 25], не могло не зумовити викривлення та специфічну вибіркковість зафіксованих у словнику відомостей. Вибірковим було інформування і про минуле, і про теперішнє українців, адже словник не відображав функціонування української мови за межами України. Саме це В. Винник вважає головною вадою словника, оскільки в діаспорі «живуть мільйони українців, які плекають діяльність творчих і наукових осередків, піклуються про збереження і розвиток рідної мови та культури» [1, с. 25–26]. Отже, у найповнішому українському тлумачному словникові ХХ ст. залишилися невербалізованими ті аспекти життя української нації, які радянська імперія вважала ворожими. Те, що не влаштовувало колонізаторів, не підлягало лексикографічному описові у праці колонізованих.

Нині, використовуючи СУМ та інші словники радянського періоду, потрібно враховувати це лексикографічне мовчання колонізованих. Сучасні словники української мови мають позбутися колоніальної оптики і якнайповніше репрезентувати культуру та національну пам'ять українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винник В. О. Як створювався академічний тлумачний «Словник української мови» в 11-ти томах. *Українська і слов'янська тлумачна і перекладна лексикографія: Леонідові Сидоровичу Паламарчукові*. Київ, 2012. С. 16–27.
2. Паночко М. М. Розвиток української лексикографії в 70-х роках ХХ ст. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2021. Вип. 4. С. 22–27.
3. Тараненко О. Словники української мови в діяльності Академії наук України. *Народна творчість та етнологія*. 2018. № 4. С. 5–14.
4. Ясакова Н. Радянський колоніалізм, українська лексикографія і функціонування прикметників. *Соціальне у мові та мова в соціумі: монографія на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко / наук. ред. та упоряд. Н. Ясакова*. Київ, 2023. С. 134-180.
5. Jackson H. *Lexicography: An Introduction*. London: Routledge, 2003. 190 p.
6. Zgusta, L. *Manual of lexicography*. Prague: Academia; The Hague: Mouton, 1971. 360 p.